

Dərmanlara Rezistent Ağ Ciyər Vərəminin Klinik-Rentgenoloji Xüsusiyyətləri

R.İ. Bayramov¹, C.M. İsmayılzadə¹, İ.M. Axundova², R.M. Abuzərov², M.M. Seyfəddinova²

¹ Azərbaycan Tibb Universitetinin Ftiziatriya kafedrası, A. A. Bakıxanov küç., 23, Bakı AZ1022, Azərbaycan; E-mail: rafiq-bayramov@mail.ru

² Azərbaycan Respublikası Səhiyyə Nazirliyi ET Ağciyər Xəstəlikləri İnstitutu, E. Suleymanov küç., 2514-cü məhəllə., Bakı AZ1118, Azərbaycan

Tədqiqatın məqsədi dərmanlara rezistent ağ ciyər vərəmi olan xəstələrdə rezistentliyin strukturunun, patoloji prosesin klinik-rentgenoloji xüsusiyyətlərinin və bu xəstələrin müalicəsinin effektivliyinin öyrənilməsi olmuşdur. Bu məqsədlə 62 nəfər vərəm əleyhinə dərmanlara rezistent ağ ciyər vərəmi xəstələri üzərində tədqiqat aparılaraq ümumi klinik-laborator müayinə üsullarından: bəlgəmin bakterioskopik və bakterioloji müayinəsi, döş qəfəsi orqanlarının rentgenoloji və KT müayinəsi, diaskintest, vərəm əleyhinə dərmanlara qarşı həssaslığın təyini məqsədilə bəlgəmin GeneXpert müayinəsi və Levenşteyn-Yensen qidalı mühitində əkilməsindən istifadə edilmişdir. Tədqiqat nəticəsində dərmanlara rezistent ağ ciyər vərəmi olan xəstələr arasında MDR formalı ağ ciyər vərəminin daha çox rast gəlməsi (xəstələrin 40%-i) müəyyən edilmişdir. Dərmanlara rezistent ağ ciyər vərəmi olan xəstələrin kompleks, intensiv müalicəsi nəticəsində bəlgəmdə vərəm çöpü ifrazının daha çox və nisbətən tez kəsilməsi monorezistent ağ ciyər vərəmi olan xəstələrdə, daha gec isə MDR və XDR ağ ciyər vərəmi olan xəstələrdə müşahidə edilmişdir. Vərəm əleyhinə dərmanlara rezistent ağ ciyər vərəmi olan xəstələrdə ağ ciyər toxumasındaki dağılma boşluqlarının bağlanması monorezistent ağ ciyər vərəmi olan xəstələrdə daha erkən, MDR və XDR ağ ciyər vərəmi olan xəstələrdə isə daha gec müşahidə edilmişdir.

Açar sözlər: Ağ ciyər vərəmi, dərmanlara rezistentlik, vərəmin müalicəsi

GİRİŞ

Tibbin bütün sahələrində olduğu kimi, son illər ftiziatriyada da inkişafın olmasına baxmayaraq bütün dünyada vərəm səhiyyənin əsas problemlərindən biri olaraq qalmaqdadır. Belə ki, Ümumdünya Səhiyyə Təşkilatının (ÜST) məlumatına əsasən 2015-ci ildə dünyada 10,4 mln. insan vərəmlə xəstələnmişdir ki, onlardan 5,9 mln. (56%) kişi, 3,5 mln. (34%) qadın və 1,0 mln. (10%) uşaq olmuşdur (WHO Global tuberculosis report, 2016). Bu xəstələr arasında 480 000 nəfər multirezistent (MDR), 100000 nəfər isə rifampisinə davamlı xəstələr olmuşdur. Vərəm bütün dünyada ölümün 10 əsas səbəblərindən biri olub, 2015-ci ildə 1,4 mln. insanın ölümünə səbəb olmuşdur. 2015-ci ildə dünyada 580000 nəfər MDR vərəm xəstəsi kimi qeydiyyatda götürülsə də, onlardan 125.000 (20%) nəfəri lazımı müalicəyə əlb edilməmişdir. Bu xəstələrin müalicəsindəki çatışmazlıqlar 60%-haldə aşağıdakı 5 ölkənin payına düşür: Hindistan, Çin, Rusiya, İndoneziya və Nigeriya (WHO..., 2016). Qeyd edilən göstəricilərdən də görüldüyü kimi vərəm əleyhinə dərmanlara rezistent ağ ciyər vərəminin aşkar olunma göstəriciləri çox yüksəkdir. Eyni zamanda bu xəstələrin müalicəsinin daha çətin, uzun-müddətli və baha olması ilə yanaşı xəstələrin hamısının lazımı müalicəyə əlb edilməməsi belə xəstələrin sağalmaması ilə yanaşı epidemioloji təhlükəliliyinin artmasına da

səbəb olur. Belə ki, bu xəstələr ətrafındakı sağlam insanların yoluxmasına və yeni birincili dərmanlara davamlı vərəm xəstələrinin yaranmasına səbəb olur (Acosta et al., 2014; Dhar-madhikari et al. (2014). Bu baxımdan ağ ciyər vərəmi olan xəstələr arasında dərmanlara rezistentliyin rastgəlmə tezliyi, strukturu, patologiyanın klinik-rentgenoloji xüsusiyyətləri və aparılan müalicənin effektivliyinin öyrənilməsi ftiziatriyanın aktual problemlərindən biridir.

Tədqiqatın məqsədi: Dərmanlara rezistent ağ ciyər vərəmi olan xəstələrdə rezistentliyin strukturunun, patoloji prosesin klinik-rentgenoloji xüsusiyyətlərinin və bu xəstələrin müalicəsinin effektivliyinin öyrənilməsidir.

MÜAYİNƏNİN MATERIAL VƏ METODLARI

Qarşıya qoyulan vəzifələri icra etmək üçün ATU-nun Ftiziatriya kafedrasının bazasında (Bakı şəhəri, 4 saylı Vərəm Əleyhinə Dispanser) qeydiyyatda olan 62 nəfər vərəm əleyhinə dərmanlara rezistent ağ ciyər vərəmi xəstələri üzərində tədqiqat aparılmışdır. Bu xəstələrdən 46 nəfər (74,2%) kişi, 16 nəfər (25,8%) qadın olmuşdur. Xəstələrin müayinəsində ümumi klinik-laborator müayinə üsullarından: bəlgəmin bakterioskopik və bakterioloji müayinəsi, döş qəfəsi orqanlarının rentgenoloji və KT müayinəsi, diaskintest, vərəm əleyhinə dərman-

lara qarşı həssaslığın təyini məqsədilə bəlgəmin GeneXpert müayinəsi və Levenşteyn-Yensen qidalı mühitində əkilməsindən istifadə edilmişdir.

Tədqiqatın nəticələrinin statistik təhlili "Microsoft Excel 2007" proqramının köməyi ilə aparılmış, göstəricilər arasında dürüstlük T-Styudent kriterisinə görə qiymətləndirilmişdir.

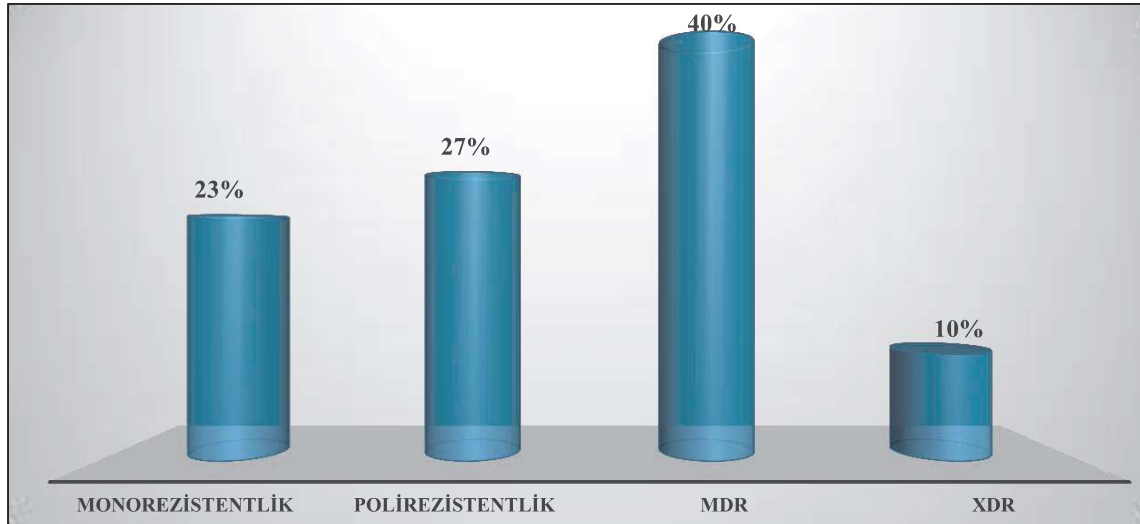
NƏTİCƏLƏRİ VƏ ONLARIN TƏHLİLİ

Tədqiqat aparılan 62 nəfər dərmanlara rezistent ağ ciyər vərəmi olan xəstələrin 44 nəfəri (71%) ilkin aşkar edilən, 18 nəfəri (29%) isə əvvəllər vərəm əleyhinə müalicə qəbul etmiş xəstələr olmuşdur. Klinik strukturuna görə 34 nəfərdə (55%) infiltrativ, 12 nəfərdə (19,4%) səpələnmiş, 10 nəfərdə (16%) fibroz-kavernoz, 6 nəfərdə isə (9,6%) kaver-

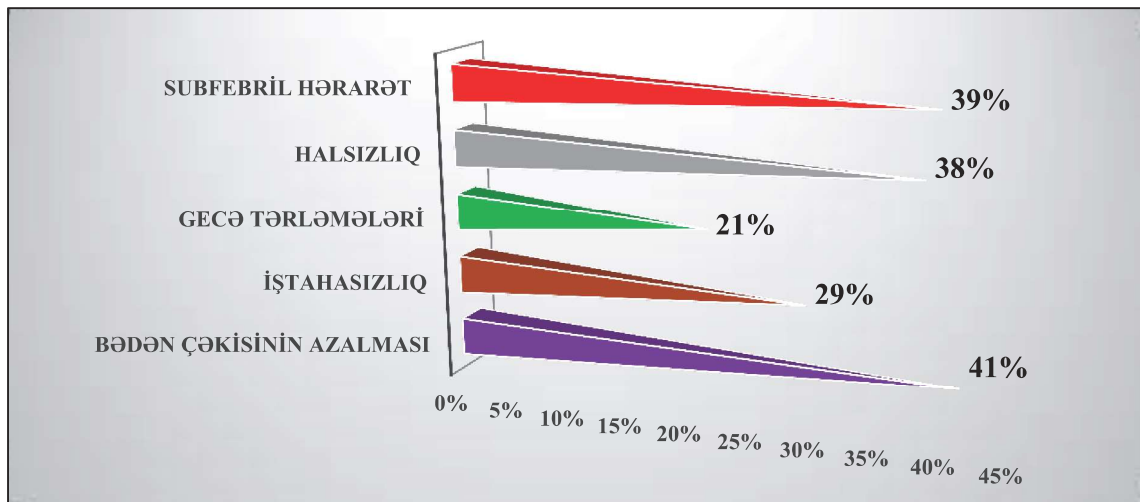
noz ağ ciyər vərəmi aşkar edilmişdir. Vərəm əleyhinə dərmanlara qarşı rezistentliyin strukturuna görə (şəkil 1.) isə 14 nəfərdə (23%) monorezistentlik, 17 nəfərdə polirezistentlik (27%), 25 nəfərdə (40%) multirezistentlik (MDR), 6 nəfərdə isə (10%) XDR forma aşkar edilmişdir.

Dərmanlara rezistent ağ ciyər vərəmi olan xəstələrin klinik-rentgenoloji xüsusiyyətlərinin təhlilinə əsasən müəyyən olunmuşdur ki, bu xəstələrdə intoksikasiya əlamətlərindən - bədən çəkisinin azalması, halsızlıq və axşamlar subfebril hərarətin olması üstünlük təşkil etmişdir (şəkil 2).

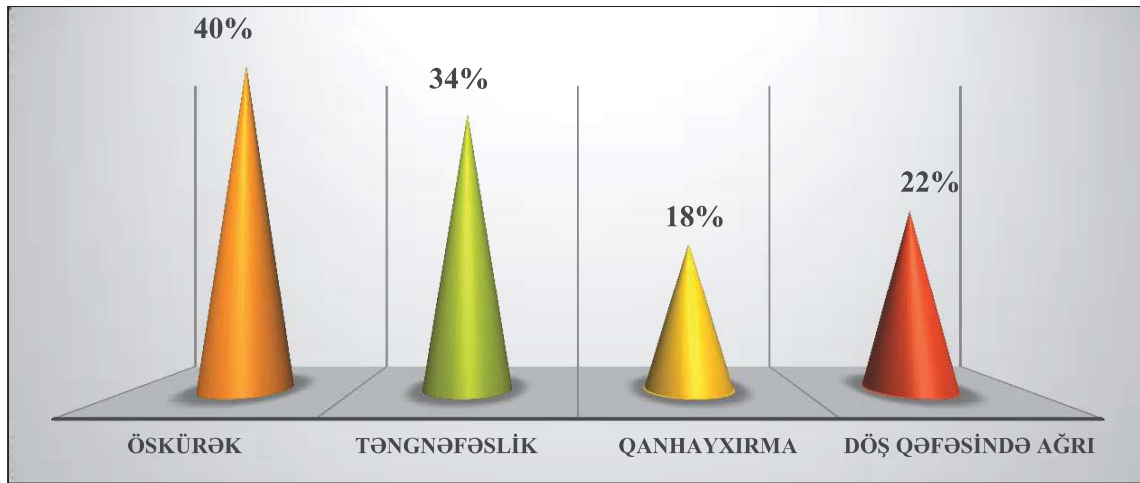
Dərmanlara rezistent ağ ciyər vərəmi olan xəstələrdə bronx-ağ ciyər əlamətlərinin təzahürünün təhlili zamanı müəyyən edilmişdir ki, bu xəstələrdə öskürək və təngnəfəslik daha çox müşahidə edilir (şəkil 3).

Şəkil 1. Dərmanlara rezistent ağ ciyər vərəmi olan xəstələrdə rezistentliyin strukturu

Şəkil 2. Dərmanlara rezistent ağ ciyər vərəmi olan xəstələrdə intoksikasiya əlamətlərinin təzahürü

Şəkil 3. Dərmanlara rezistent ağ ciyər vərəmi olan xəstələrdə bronx-ağ ciyər əlamətlərinin təzahürü

Cədvəl 1. Dərmanlara rezistent ağ ciyər vərəmi olan xəstələrdə bəlgəmdə vərəm çöpü ifrazının kəsilməsinin müddəti və tezliyi

Dərmanlara rezistentliyin növü	Xəstələrin sayı (%)	Vərəm çöpü ifrazının kəsilməsi (ay)			6 aydan çox VMB+
		2	4	6	
Monorezistent	14 (100%)	-	14 (100%)	14 (100%)	-
Polirezistent	17 (100%)	-	12 (70,6%)	17 (100%)	-
MDR:	25	-	-	-	-
HR	6 (100%)	-	4 (66,7%)	6 (100%)	-
HRS	10 (100%)	-	7 (70%)	10 (100%)	-
HRSE	5 (100%)	-	4 (80%)	4 (80%)	1 (20%)
HRSE+1 ehtiyat prep.	2 (100%)	-	-	1 (50%)	1 (50%)
HRSE+2 ehtiyat prep.	1 (100%)	-	-	-	1 (100%)
HRSE+3 ehtiyat prep.	1 (100%)	-	-	-	1 (100%)
XDR	6 (100%)	-	-	2 (33,3%)	4 (66,7%)
Cəmi:	62 (100%)	-	41 (66%)	54 (87%)	8 (13%)

Patoloji prosesin rentgenoloji şəklinə görə ağ ciyərin bir payı və daha çox sahəni tutması (70,6% xəstədə), iki və daha çox dağılma boşluğunun olması (40,4% xəstədə) daha çox müşahidə edilmişdir.

Tədqiqat apardığımız 62 nəfər dərmanlara rezistent ağ ciyər vərəmi olan xəstələrin müalicəsinin effektivliyinin qiymətləndirilməsi məqsədilə bu xəstələrə vərəm əleyhinə dərmanlara həssaslıq nəzərə alınmaqla fərdi müalicə təyin edilmişdir. Müalicənin intensiv mərhələsi mikobakteriya ifrazetmənin dayanması müddətindən asılı olmuşdur. Bəlgəmdə vərəm çöpü ifrazının kəsilməsi ən tez, yəni müalicənin 4-cü ayının sonunda monorezistent olan xəstələrdə müşahidə edilmişdir (cədvəl 1). Polirezistentlik olan xəstələrdə bəlgəmdə vərəm çöpü ifrazının kəsilməsinə müalicənin 6 ayında nail olunmuşdur. MDR ağ ciyər vərəmi olan xəstələrin müalicəsi zamanı ilə bəlgəmdə vərəm çöpü ifrazının kəsilməsi müalicənin 6-cı ayından etibarən başlamışdır. Vərəm çöpü ifraz edən XDR ağ ciyər vərəmi olan xəstələrdə bəlgəmdə vərəm çöpü ifrazının kəsilməsi xəstələrin yarısından çoxunda 6 aydan çox davam etmişdir.

Ağ ciyər toxumasındaki dağılma boşluğunun 2 ay intensiv müalicə nəticəsində bağlanması monorezistent xəstələrin 21%-də, polirezistent xəstələrin isə 10%-də müşahidə edilmişdir. Aparılan müalicənin 4-cü ayının sonunda dağılma boşluğunun bağlanması ən çox (72%) monorezistent ağ ciyər vərəmi olan xəstələrdə təsadüf etmişdir. MDR ağ ciyər vərəmi olan xəstələrin intensiv müalicəsinin 4-cü ayında dağılma boşluğunun bağlanması xəstələrin 19%-də, 6-cı ayın sonunda isə 86% xəstədə müşahidə edilmişdir. XDR ağ ciyər vərəmi olan xəstələrin yalnız 32%-də dağılma boşluğunun bağlanması müalicənin 6-cı ayının sonunda olmuşdur.

Beləliklə, dərmanlara rezistent ağ ciyər vərəmi olan xəstələr arasında MDR formalı ağ ciyər vərəminin daha çox rast gəlməsi (xəstələrin 40%-i) müəyyən edilmişdir. Dərmanlara rezistent ağ ciyər vərəmi olan xəstələrin kompleks, intensiv müalicəsi nəticəsində bəlgəmdə vərəm çöpü ifrazının daha çox və nisbətən tez kəsilməsi monorezistent ağ ciyər vərəmi olan xəstələrdə, daha gec isə MDR və XDR ağ ciyər vərəmi olan xəstələrdə müşahidə edilmişdir.

Vərəm əleyhinə dərmanlara rezistent ağ ciyər vərəmi olan xəstələrdə ağ ciyər toxumasındaki dağılma boşluqlarının bağlanması monorezistent ağ ciyər vərəmi olan xəstələrdə daha erkən, MDR və XDR ağ ciyər vərəmi olan xəstələrdə isə daha gec müşahidə edilmişdir.

Bu iş Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Elmin İnkişafı Fondunun maliyyə yardımı ilə yerinə yetirilmişdir – *Qrant № EIF-KETPL-2-2015-1(25)-56/40/3*

ƏDƏBİYYAT

World Health Organization Global tuberculosis report. 2016.

Acosta C.D., Dadu A., Ramsay A., Dara M. (2014) Drug-resistant tuberculosis in Eastern Europe: challenges and ways forward. *Intern. Union Against Tuberculosis and Lung Disease*, 4(supl. 2): 3-12.

Dharmadhikari A.S. et al. (2014) Rapid impact of effective treatment on transmission of multidrug-resistant tuberculosis. *Int. J. Tuberc. Lung Dis.*, 18(9): 1257-1266.

Клинико-Рентгенологические Особенности Лекарственно-Устойчивого Туберкулеза Легких

Р.И. Байрамов¹, Дж.М. Исмаилзаде¹, И.М. Ахундова², Р.М. Абузаров², М.М. Сейфадинова²

¹ *Кафедра фтизиатрии Азербайджанского медицинского университета*

² *Научно-исследовательский институт Министерства Здравоохранения
Азербайджанской Республики*

Целью исследования явилось определение структуры, клинико-рентгенологических особенностей патологического процесса, а также изучение эффективности лечения этих больных. С этой целью было обследовано 62 больных с лекарственно-устойчивым туберкулезом легких, у которых проводились: бактериоскопическое и бактериологическое исследования мокроты, рентгенологические и КТ исследования органов грудной клетки, диаскинтест, а также с целью выявления чувствительности к противотуберкулезным препаратам - исследование мокроты методом GeneXpert и посев мокроты в питательной среде Левенштейн-Йенсена. Результаты исследования показали, что среди лекарственно-устойчивых форм туберкулеза чаще всего (40% от всех больных) встречаются MDR-формы туберкулеза легких. В результате комплексного, интенсивного лечения больных с лекарственно-устойчивым туберкулезом легких относительно быстрое прекращение бацилловыделения наблюдалось у больных с монорезистентным туберкулезом, а у больных с MDR и XDR формами наблюдалось позднее абациллирование. Более раннее закрытие полостей распада наблюдалось у больных с монорезистентным туберкулезом легких, а более позднее - у больных с MDR и XDR формами.

Ключевые слова: *Туберкулёз легких, лекарственная устойчивость, лечение туберкулеза*

Clinical And Radiological Features Of Drug-Resistant Lung Tuberculosis

R.I. Bayramov¹, J.M. Ismailzada¹, I.M. Akhundova², R.M. Abuzarov², M.M. Seyfaddinova²

¹ Department of Phthisiatry, Azerbaijan Medical University

² Research Institute of Lung Diseases, Ministry of Health of the Republic of Azerbaijan

The aim of the study was to determine the structure, clinical and radiological features of the pathological process, as well as to study the effectiveness of treatment of these patients. For this purpose, 62 patients with drug-resistant pulmonary tuberculosis were examined: bacterioscopic and bacteriological sputum examination, X-ray and CT examinations of the chest, Diaskintest, and to detect susceptibility to anti-tuberculosis drug sputum examination by the GeneXpert method and sputum culture in the Levenshtein-Jensen nutrient medium. The results of the study showed that MDR-TB of pulmonary tuberculosis occurred most frequently (40% of all patients) among the drug-resistant forms of tuberculosis. As a result of complex, intensive treatment of patients with drug-resistant pulmonary tuberculosis, a relatively rapid cessation of bacilli was observed in patients with mono-resistant, and in patients with pulmonary tuberculosis with MDRTB and XDR TB – late cessation of bacilli. Earlier closure of the decay cavities in patients with drug-resistant pulmonary tuberculosis was observed in patients with mono-resistant pulmonary tuberculosis, and more recently in patients with MDR and XDR forms.

Keywords: *Pulmonary tuberculosis, drug resistance, treatment of tuberculosis*